

ordinis; et ita eius operatio alia est ab operatione in statu separationis. Causa proinde mutationis est cooperatio corporis ad eius operationem, non quaedam minima entitas animae superaddita.

Ad 4^m negamus quod si modificatio non fiat per entitulum distinctam, sit tantum logica, qualis est generis per suas differentias. Est enim modus realis, quia est realis relatio cum reali fundamento et termino; qui modus contingens est, quia fundamentum et terminus abesse possunt, manente eodem subiecto reali, cui inest modus. Unde differt hic modus a differentia qua determinatur animal; animal enim idem non nisi in consideratione mentis potest ab utraque differentia modificari; at eadem realis anima potest ratione diversi fundamenti et termini aliter et aliter se habere in ordine reali.

DE ENTE RATIONIS.

Praeter ens reale sermo frequenter in Philosophia occurrit de *ente rationis*, cuius notio necessaria est, et ab Ontologia est exhibenda, quae de ente reali agit; dicitur enim ens rationis per analogiam ad ens reale. Itaque traditis divisionibus entis realis, de ente rationis quoque disserendum est.

THESIS XVIII^a

I Praeter ens reale est quoque ens rationis, quod analogum est priori. II Conditio eius ut sit, est tum imperfectio eius quod concipitur, tum imperfectio intellectus concipientis. III Fundamentum eius vel proximum, vel remotum est a parte rei; IV omniaque entia rationis, vel ad impossibilia, vel ad negationes et privationes, vel ad distinctiones et relationes logicas revocantur.

DEMONSTRATIO I. PARTIS. Ens rationis est id, cuius esse pendet a ratione. At accurate considerandum est cuiusmodi sit hoc ens. Nam non dicitur ens rationis quod ab activitate mentis procedit, cuiusmodi sunt actus cognitionis; hi

enim sunt entia realia non secus ac operationes et effectus causarum secundarum. Neque dicitur ens rationis quod inhaeret rationi, nam et actus rursus atque habitus cognoscitivi rationi inhaerent. Dicitur ergo ens rationis quod 1° est in ratione per modum obiecti tanquam terminus cognitionis: quia vero ex iis quae ita sunt in mente, quaedam sunt in se entia realia et positiva, quaedam in se ipsis nihil sunt; hinc 2° hoc alterum vocatur ens rationis; quia ut ait Suarez (M. D. LIV. S. 1) « est aliquo modo in ratione, scilicet obiective, et non habet alium nobiliorem essendi modum, unde possit ens appellari. » Quocirca ens rationis, eodem auctore, recte definitur: *id quod habet esse obiective tantum in intellectu, seu id quod a ratione cogitatur ut ens, cum tamen in se entitatem non habeat.*

Cum quaeritur an huiusmodi entia sint, quaestio non fit de eorum existentia reali, secus enim dicerentur entia realia, non rationis, sed de eorum esse obiectivo in mente, quod est esse diminutum: et idecirco verbum *est* cum de ente rationis usurpatur, diminute accipitur (D. CVII). Quapropter eorum esse asseritur, cum dicitur praeter ens reale esse aliquid ens rationis. Hoc posito manifestum est dari huiusmodi entia. Nam multa cogitamus, quae vel sunt impossibilia, ut chymaerae, vel non sunt aliquid positivum, ut negationes, privationes, ac relationes rationis: ea autem cogitamus ad modum entis. Hinc cum dicimus: iste est caecus, apprehendimus caecitatem esse in homine, h. e. apprehendimus caecitatem ad modum entis, quod insit homini. Tunc efficitur ens rationis (ait Thomas Opusc. XLII. c. I) « cum intellectus nititur apprehendere quod non est, et ideo fingit illud aliquo modo ut ens. » Porro quae sunt huiusmodi non habent nisi esse obiective in mente: ergo.

Esse autem obiective in mente nihil aliud est quam concipi a mente; nec est excogitandum aliquid tanquam fluens a cogitatione, sed in ipsa cogitatione prout est repraesentativa, aliquid est tanquam repraesentatum; id vero est quod obiective est in mente.

Corollarium 1.^m Ergo ens non praedicatur univoce de

ente reali et de ente rationis: nam est alia prorsus ratio utriusque, quoniam illud est vere ens, hoc non est: nec praedicatur pure aequivoce; nam aliquid commune inter ipsa reperitur: sicut enim ens reale est et concipitur, ita hoc saltem concipitur. Praedicatur igitur analogice tum analogia proportionis; sicut enim ens reale est in se et a parte rei, ita ens rationis est obiective in mente: tum analogia attributionis; concipitur namque ens rationis ad modum entis realis, et propter quandam similitudinem, quam habet cum ente reali, appellatur ens.

Corollarium 2.^m Ergo huiusmodi entia vera sunt secundum praedicationem, non secundum realitatem; hoc est vera est propositio, in qua ipsa enunciantur, non autem vere existunt. Quocirca in propositione, qua enunciantur, copula *est* significat veritatem enunciabilis, non realitatem. Cf. Arist. M. L. V. c. 7.

Corollarium 3.^m Ergo causa finalis entis rationis est ipsa causa finalis cogitationis eius: concipitur enim ens rationis ut quod non est apprehendatur. Causa materialis nulla est; non enim est subiective in ratione, sed solum obiective. Causa formalis est ipsum eius esse obiectivum. Causa efficiens est cogitatio: per eam enim habet solum illud esse quod habet.

DEMONSTRATIO II. PARTIS. Conditio ut fiat a mente ens rationis est tum imperfectio eius quod apprehenditur, tum imperfectio eiusdem mentis. Sane nihilum per se apprehendi nequit, sed per ens, cuius est negatio, concipiendum est: idem de ceteris negationibus et privationibus dicatur. Obiectum enim proprium cuiuscumque intellectus non est nisi ens. Apprehendit autem mens nostra *non ens* per ens, quatenus illud apprehendit per modum entis; ergo imperfectio huius obiecti cognoscibilis ratio est cur ens aliquod rationis sit in mente: et idcirco imperfectio obiecti cognoscibilis est aliqua conditio ut sit ens rationis; scilicet si cognoscibile est in se nihil, ens rationis illud apprehendentis esse potest: si autem est quod apprehenditur, tum quod obiective est in mente, non est ens rationis, sed reale.

Distinctiones autem rationis, et relationes rationis ideo

effinguntur a nobis, quia impares sumus rebus apprehendis conceptibus adaequatis; atque idcirco huiusmodi cognitiones imperfectae sunt, quae in intellectu solum imperfecto locum habere possunt. Si ergo sit intellectus perfectissimus, is tales cognitiones et haec entia rationis nequit admittere: requiritur scilicet pro ipsis imperfectio intellectus.

Corollarium. Ergo huius alterius generis entia rationis non finguntur ab intellectu divino. An vero prioris generis entia rationis sint in intellectu divino disputari potest. Nam etiam pro intellectu divino nihilum atque negatio et privatio non sunt obiectum directum cognitionis (I p. q. XIV a. 10). Ut quod probabilius nobis videtur proferamus, advertimus 1° negari non posse Deum apprehendere nihil: 2° nihilum non posse apprehendi nisi per ens, est enim *non ens*, h. e. eius conceptus includit ens. 3° Apprehensionem nihili, quae in Deo sit, non nisi analogice cum nostra convenire posse, esse scilicet eminenti modo perfectiorem: ideoque 4° non esse conceptum distinctum ab eo quo ens positivum directe apprehenditur; sed uno conceptu quo ens quodvis positivum apprehendit, apprehendere quoque Deum negationes connexas ipsis, et nihilum: atque adeo 5° non esse in Deo formaliter conceptum illum, quo non ens; seorsim ab aliis entibus positivis, ad modum entis repraesentetur. Ceterum cf. Suarez I. c. S. 2.

Cognoscit autem Deus, quemadmodum ceteras nostras cogitationes, ita et entia rationis, quae non effingimus.

DEMONSTRATIO III. PARTIS. Entia rationis non solum apprehenduntur, sed etiam secundum illa proferuntur iudicia: dicimus enim ex. gr. nihil esse extra mundum, hunc hominem esse caecum; in his autem affirmationibus nulla est falsitas, sed veritas. Est ergo aliquid a parte rei quod huiusmodi entibus rationis respondet. Scilicet vere est nihil seu non est alia realitas praeter mundum, vere ille caret visu, etc. Sunt autem haec a parte rei non sicut id quod respondet conceptui universali, sed prout negatio esse potest. Quatenus vero spectatur id quod a parte rei reperitur, id

non est ens rationis, quia verum est independenter a ratione, nec est ab ea confictum. Ens autem rationis est id quod in mente existit, hoc est repraesentatio eius ad modum entis. Haec autem repraesentatio, seu modus quo concipimus id quod a parte rei reperitur, non affirmatur de re; et hinc est quod nulla sit falsitas in iis iudiciis. Cf. Corollarium 2^m.

Nota. Quaedam sunt entia rationis, quibus nihil respondet a parte rei, ut cum aliquid impossibile concipimus; verum etiam tum fundamentum eorum saltem remotum adest; id nempe quod respondet terminis, quos componimus, seorsim spectatis.

DEMONSTRATIO IV. PARTIS. Praeter impossibilia, cetera entia rationis, quae fundamentum aliquod habent extra animam, ad tres revocantur classes, nimirum negationes ad quas privationes reducuntur, distinctiones, et relationes quae dicuntur rationis. Sane vel concipis tanquam ens, id quod non est, sive concipias ens tantum, sive ens tale, puta bonum, hominem, lapidem, etc. et si non est simpliciter, habes negationem, si non est in subiecto, habes privationem: vel concipis tanquam multiplex quod est unum, et habes distinctionem; vel concipis tanquam ordinem habens ad aliud quod realiter non habet, et est relatio. Ad classem primam spectant conceptus, quibus ad modum entis concipimus nihil, vacuum, extensionem extra mundum, tum mala, mortem, et huiusmodi. Quoad privationem, quae a negatione simplici differt, quia est negatio in subiecto, advertite, iuxta Aristotelem, eam modo minus, modo magis presse accipi. Nam ut ipse ait, dicuntur identidem entia privata perfectione, quae eis non debetur, ut si dicamus arbores privatas esse oculis, tum dicuntur privata entia ea perfectione, quae ratione generis eis deberetur, quemadmodum dicitur talpa privata visu. Praeterea privata dicuntur entia aliqua perfectione debita naturae, cum ea carent etiam quando eam habere non debent; sic infantes privati dicuntur usu rationis. Maxime vero proprie privatio dicitur si desit perfectio, quae secundum speciem debetur, et cui debetur, et quando debetur. Metaph. L. V. c. 22.

Ad alteram classem spectant tot distinctiones, quarum exempla prostant in universa philosophia. Ad tertiam, praeter alia, spectant quae vocantur a logicis secundae intentiones, genera et species: relatio enim in individuis ad conceptus abstractos ponitur a mente; item ordo et relatio inter antecedens et consequens, praedicatum et subiectum, etc. Cf. Suarez l. c. Porro praeter has nullam aliam classem haberi entium rationis inductione constare potest.

CAPUT III.

De causalitate entium.

DE PRINCIPIO ET CAUSA GENERATIM.

I *Principium* est id ad quod aliud aliquo modo consequitur. Quod consequitur *principiatum* vocatur. Liqueat in notione principii contineri tum prioritatem quandam principii prae principiato, tum nexum quemdam inter utrumque. Continetur prioritas, quod enim consequitur est posterius eo, ad quod consequitur. Continetur nexus, relatio enim consequutionis intercedit inter id quod consequitur, et illud ad quod consequitur, quae relatio nexum quemdam constituit.

II Iam vero ut prius de *nexu* loquamur: hic potest esse duplex, extrinsecus, et intrinsecus. Extrinsecus, cum est realis consequutio unius post aliud absque positivo influxu principii in principiatum, cum scilicet principium non est ratio cur existat principiatum: ita principium in spatio, ut prima pars viae, lineae; principium in tempore, ut prima pars diei, anni, seculi: principium in aliqua serie rerum invicem connexarum, quin una sit causa alterius, ut exordium in oratione. Intrinsecus nexus est realis consequutio unius post aliud, quatenus principium est ratio cur principiatum existat. Hic nexus duplex distingui potest, et in ordine logico,